

EL TEMPS LLIURE COM ESPAI DE PARTICIPACIÓ CIUTADANA

Antonio Alcántara “Jese”

<https://educaciotransformadora.wordpress.com/>

Professor associat a la facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona.
Formació, participació i universitats al Col·legi Educadores Socials de CAT.
Col·laborador del Dept. de participació de la Direcció General Joventut.
Membre de l'equip pedagògic de l'Ateneu Popular 9Barris

RESUM

Conferència realitzada per [Antonio Alcántara “Jese”](#), el dijous 22 de setembre del 2016, a [la inauguració de la temporada](#) 2016/2017 del Casal de Cultura i joventut [La Maranya](#), Benicàssim.

PARAULES CLAU

temps lliure, participació, joventut, ciutadania

RESUMEN

Conferència realitzada por [Antonio Alcántara “Jese”](#), el jueves 22 de septiembre de 2016, en [la inauguración de la temporada](#) 2016/2017 del Casal de Cultura i joventut [La Maranya](#), Benicàssim.

PALABRAS CLAVE

tiempo libre, participacion, juventud, ciudadanía

Poder assistir a aquesta obertura de curs al Centre de Cultura i de joventut de la Maranya té una carrega emocional important. Vaig descobrir el projecte al vora del 2012 quan l'ajuntament els havia deixat sense local i havien de fer mans i mànigues per denunciar la situació i trobar nous espais. Era el [Casal de Joves sense joves](#). Els vaig veure en la distància com feien el crowdfunding [Una casa per a la Maranya](#) i els hi vaig donar suport. I avui veient aquest espai a Benicàssim tremolo de la il·lusió. Sou referents i estic encantat de compartir i aprendre amb vosaltres. Gràcies per la invitació.

M'heu demanat que la ponència es digui EL TEMPS LLIURE COM ESPAI DE PARTICIPACIÓ CIUTADANA i m'heu donat total llibertat per construir i dir. Doncs en aquest sentit vull mirar des de la meua experiència professionals però també des de la meua experiència personal. Lligada al treball associatiu i en col·lectius juvenils i moviments socials.

He crescut al districte Barcelona de Nou Barris, ara visc a altra ciutat, però creuo un carrer i estic de nou a Nou Barris. A la perifèria de la perifèria. Nou Barris és un districte format als anys 50 per la immigració interna de l'estat espanyol. Gallecs, andalusos, murcians que van poblar les afores de la ciutat. En aquella època no hi havien els serveis bàsics. Ni escoles, ni ambulatoris, ni instituts, ni clavegueram, ni asfalt al carrer. En aquest marc els i les veïnes es van organitzar per cobrir les seves necessitats. Com que l'autobús no pujava al barri i l'administració no els feia cas anaven a l'última parada on arribava, pujaven tots i molt educadament el “segrestaven”. El portaven fins a la part de dalt del barri i allí demostraven a l'administració que podia pujar. O bé quedaven els diumenges homes, dones i nens per fer-se ells mateixos el clavegueram de la part alta del barri de Roquetes.

Reivindicaven i autoconstruïen el que ells consideraven Drets. I ens aquest marc al finals dels 70 hi havia una planta d'asfalt a menys de vint metres dels habitatges. Les administracions la volien posar en marxa i els veïns no volien. Era un tema de salut pública. Finalment un diumenge, després d'una assemblea van baixar i després de tallar-li el telèfon al vigilant i deixar-lo tancat a la cabina van tirar al terra amb malls i cordes la fàbrica. I van oKupar la nau que hi havia al costat per reclamar un Ateneu Popular. Era el Dret a la Cultura.

A l'actualitat el [Ateneu Popular 9Barris](#) continua funcionat. L'edifici és de l'ajuntament i la gestió és del veïnat a través d'una associació sense ànim de lucre. És un model d'autogestió al que diem gestió comunitària i que ha trobat un marc legal per poder construir-se amb l'ajuntament que es diu gestió cívica. Amb aquest model al districte hi ha prop de quinze equipaments. Els Casal de Joves, el Plans comunitaris, el Centre Culturals,... i també des de fa molt poc temps també [els camps de futbol](#).

Tot i que puguem pensar que això és especial i que Nou Baris és una reserva índia ens hem de fixar que dels últims anys aquí és una pràctica que va en augment. Vull dir que a la ciutat de Barcelona hi ha més equipaments amb aquest model. Des de l'Espai juvenil [la Fontana](#) al cor del barri de Gràcia, al Centre Cívic [Casa Orlandai](#) al barri de Sarrià, etc. A Barcelona aquest tipus de projectes es van organitzar, fa una anys, en la [Plataforma de Gestió Ciutadana](#) i algunes de les dades que donaven al 2012 sobre la seva realitat eren que:

- ✓ Hi treballen, directament contractades per les entitats, més de 100 persones, i més de 500 d'indirectes.
- ✓ Hi participen de forma voluntària i continuada més de 1.400 persones.
- ✓ Donen servei de manera polivalent i continuada a mes de 450.000 persones en una temporada o any, abastant un ampli espectre de propostes socials i culturals.
- ✓ La mitjana d'experiència i/o temps de gestió, és de 15 anys, essent 1 any el més recent i 35 anys el més antic.
- ✓ Gestionen uns pressupostos superiors a 3.250.000 €/any

I la mateixa Plataforma deia que les condicions perquè que això es dones eren que:

1. L'entitat ha de ser representativa i avalada pel territori/sector
2. Amb un projecte de barri de gestió d'un equipament o projecte d'interès general
3. Acord de col·laboració entre l'entitat gestora i l'Ajuntament, amb qui s'estableix una relació de partenariat, formalitzat en un conveni.
4. Compromís de promoure canals de participació, oberts i transparents, a la ciutadania i entitats locals.

Però aquest no és una pràctica de Barcelona. A la ciutat de Salt tenim la reclamació del [centre cultural la Coma Cross](#), a Màlaga la [Casa Invisible](#), a Sevilla la [Casa del Pumarejo](#), a Santiago de Compostela l'antic [Casal de Joves de Matadero](#), en [Madrid La Tabacalera](#) i a Navarra també ho està treballant.

Són comunitats que s'organitzen per tal de donar resposta a una necessitat concreta i així trobem que els centres culturals i joventut es són espais construïts en el temps de lleure des de la participació convertint-se en creadors de comunitat, identitat i transformació social.

En quin marc social i polític passa això?

Però perquè torna a passar que els centre socioculturals autogestionats tornen aparèixer amb tanta força? I pregunto perquè torna a passar, perquè son hereters dels ateneus, i les escoles racionalistes de finals del segle XIX i principis del XX. On les classes popular s'organitzaven per convertir la cultura en una eina d'emancipació. El llibre "[Les Escoles Racionalistes de Catalunya](#)" escrit per Pere Solà al 1976 dóna molt bon compte.

I és que en aquella època del llibre del Solà, durant la transició, també apareixen Ateneus Popular, llibertaris i espais en aquest sentit. Com a exemple us diré que el centre Cultural del Born que surt tant a TV3 havia estat reivindicat pels veïns com Ateneu Popular en les mateixes dates que els veïns de Nou Barris desmantellaven la planta asfàltica.

Ara, molta gent diu que estem vivint una segona transició o com diuen alguns crítics una segona transacció. Anem a fer un petit anàlisi per veure exactament el que estem vivint. Ens trobem que l'Estat ha deixat de ser garant dels drets de les persones. No els pot assegurar, i per altra costat el neoliberalisme ha aprofitat la situació per convertir-los en mercancia de la qual treure el màxim benefici. Davant d'aquesta situació apareix un espai que intenta trobar solucions: són les comunitats que s'organitzen per poder mantenir l'accés als drets i als bens comuns de forma col·lectiva i des de valors inclusius i transparent. La gestió comunitària de la cultura és un exemple.

Tradicionalment hem vist com la relació administració empresa privada ha estat el binomi per construir la societat. Una construcció que ha donat beneficis a uns sectors determinats de la població. Doncs amb aquest nou marc apareix un nou binomi que pot ser l'administració i el món comunitari. Aquest nou marc que permeti construir des de la inclusió, la transparència i la transformació social i a on l'economia social i solidària sigui el mecanisme de generar riquesa i moviment econòmic on les persones estiguin al centre. No la usura.

Tal com deien uns bon companys (Font, Urbano i Ojeda) a un article molt interessant al diari el Diagonal: [públic no té perquè ser sinònim d'administració. Públic pot ser comunitari.](#)

El temps lliure com espai transformador

En aquest marc els Centres Socioculturals, són eines necessàries per a la comunitat per organitzar-se i actuar com a protagonistes de la seva realitat, compartint un punt de partida i un destí comú. La comunitat és educadora i educand, tenint cada vegada més consciència d'aquest fet. Els Centres Socioculturals definits com a espais de trobada, de creació social i cultural són clarament espais de "d'educació en, des de i per al temps lliure". Però on l'educació en, per i des del temps lliure, tal com planteja Pablo Waichman (2008), no és un temps desocupat o alliberat d'obligacions si no un temps de llibertat per a la llibertat com a transformació de la persona generant protagonisme i autonomia.

Les persones a nivell individual formant part d'una comunitat intenten generar de manera col·lectiva el discurs i l'acció pedagògica que permeti generar les eines necessàries per convertir-se en

PERSONES LLIURES.

Vull utilitzar aquest concepte amb majúscules conscientment, donant sentit a les paraules del sociòleg Bauman quan diu, que en un món regit pel principi de plaer gairebé sense lligams, reintroduir l'ètica és una necessitat imperiosa. Poblar el món amb persones que s'interessen pels altres no figura al mapa de la utopia consumista. Aquesta carrera cap a la satisfacció personal provoca una desafecció per els afers públics i socials, de manera que l'espai privat es conquesta desnonat a altres éssers humans i en especial a la classe de persones que s'interessa per altres o que poden necessitar l'atenció d'altres .

Per tant parlo de PERSONES LLIURES, d'aquelles que se situen com a éssers protagonistes capaços d'analitzar la seva realitat i incidir per transformar-la deixant de banda qualsevol dogma. De persones que prenen el seu destí i intenten transformar-lo de manera col·lectiva. Parlo de ciutadans/es, amb el concepte de persona que assumeix drets i deures amb compromís en la seva comunitat independent d'un DNI o pertinença a una nacionalitat.

Persones que donen importància al resultat però sobre tot al procés. A com construïm els projectes i en definitiva la nostra vida. En quins valors. Som el que fem per canviar el que som. És aquí on parlem de participació,

La participació nostra o la d'ells i elles?

Són moltes les definicions que s'han fet, i segons el lloc des d'on es construeix es defineix d'una manera o un altra. Sempre és necessari dir que entenem per participació. És una d'aquelles paraules amb les que ens senti representat però alhora ens sentim incòmodes per que s'ha fet un ús interessat moles cops. [L'escala de la participació de Sherry Anstein](#) feta al 1969, amb total vigència així ho demostra.

A l'[article](#) que vam fer amb la Cèlia Premat i l'Albert Giner per al tret de sortida la [#ViquiGuiaJove](#) dèiem que entenem la participació juvenil com la capacitat dels joves i les joves d'incidir en el procés de presa de decisions de tot allò que afecta les seves vides: el seu entorn, les seves relacions i les possibilitats de desenvolupament personal i col·lectiu. La participació és un dret que permet

desenvolupar allò que es vol, amb les màximes oportunitats, que permet formar part d'un grup, que promou la inclusió i on es poden desenvolupar processos de ciutadania i de presa de decisions cabdals per assolir responsabilitats i oportunitats.

Hem de tenir compte que la participació no és la mateixa en una persona adulta, que té la vida construïda i que pot arribar a estar més o menys implicada en els espais de participació, que en una persona jove, que està en un procés de construcció de la seva identitat i que viu la participació com un espai per adquirir els recursos de millora de la seva ciutadania.

Tots entenem que la participació és crucial en la construcció vital de les persones, tant en el seu present com en el futur. Però hi ha una sèrie de condicions que determinen que el jove contacti amb els espais de participació existents o en construeixi de nous: l'accés a l'educació, a la cultura, les diferències socioeconòmiques, etc.

Tenint en compte que vivim immersos en una societat desigual i condicionada pels recursos personals i socials, la participació no n'està al marge i també està estretament lligada a condicionants com l'exclusió i la inclusió. Per tant, la participació i l'exercici dels drets tenen un paper fonamental en les situacions de desigualtat. La participació, doncs, no sols està relacionada amb processos d'exclusió, sinó també, i sobretot, en l'exercici dels drets dels joves.

El debat sorgeix quan apareixen certs posicionaments crítics que posen en evidència que el model actual no està donant resposta a les necessitats dels i les joves, perquè sovint es fan propostes de generar espais de participació des d'un model adultocràtic, que no s'adapten a la realitat dels mateixos joves. Per tant, no només es tracta d'un problema d'intervenció, sinó també de com entenem el paper de la gent jove en la construcció de la ciutadania i la seva participació en la societat on viu. A banda de la dicotomia de si el jove participa o no en aquests espais, la figura del dinamitzador juvenil ha de ser la de la persona facilitadora que promogui la participació. L'eterna tensió entre la jerarquia i la horitzontalitat, entre dirigir i facilitar.

A nivell pràctic que significa això? A vegades quan faig formacions o assessoraments per a la Generalitat i parlo amb dinamitzadors o tècnics d'arreu em diuen: *És que els hi preguntat que volen*

fer; ho programo i no venen? I el hi expliquem que això no funciona així. Que hem de treballar plegats amb els i les joves i construir amb ells la programació. Des de la idea fins l'avaluació. Hem de passar de la lògica de servei a la lògica de comunitat. Altre que també ens trobem moltes vegades és la de no em venen a l'equipament. I no s'han plantejat que els carrers i places també poden ser equipament també poden ser projecte.

I per concloure el farem amb unes idees força:

- ✓ La participació és un procés d'aprenentatge
- ✓ La participació no s'improvisa, es planifica.
- ✓ La participació és finalitat i instrument alhora
- ✓ A PARTICIPAR S'APRÈN PARTICIPANT

COMO CITAR ESTE ARTÍCULO: Alcántara, Antonio (2017) El temps lliure com espai de participació ciutadana ; en <http://quadernsanimacio.net> ; n° 25 enero de 2017; ISSN: 1698-4404